

Националният природонаучен музей при БАН на 125 години

Николай СПАСОВ, Силвия ТОШЕВА

През 2014 година, когато Българската академия на науките чества 145 години от създаването си, Националният природонаучен музей при БАН отбелязва 125-я си юбилей. Това е най-старият музей в България. Още преди да премине към БАН, с която е свързан от 67 години, той има над половинвековни традиции като национален център на природните науки и международно признание сред европейските природонаучни музеи. За дългия период на съществуването си музеят е имал различен статут. 1889 г. се приема за годината на създаването на музея. Основан е от княз Фердинанд, който през август същата година излага своя колекция от пеперуди, птици и бозайници. Създаден първоначално като Естественоисторически музей на Негово Височество Княза, малко по-късно става Царски естественоисторически музей. По това време се развива активно в резултат на личните научни интереси на цар Фердинанд и цар Борис III в областта на орнитологията, ентомологията и ботаниката (Фиг. 1.) През 1928 г. музеят започва да издава първото научно списание – Известия на Царските природонаучни институти, което се разпространява в цял свят (в 288 институции от 33 страни). Природонаучният музей става първата институция в състава на БАН при реорганизацията на Българската академия през 1947 г., когато тя се превръща от общност на учени в национален изследователски център с институти. По същото време от музея се създават институтите по зоология, ботаника и геология към БАН. Малко по-късно музеят се превръща в звено на Института по зоология. От 1974 г. музеят става

отново самостоятелно научно звено и с постановление на Министерския съвет добива национален статут и приема днешното си име.

Днес Националният природонаучен музей (НПМ-БАН) е най-богатият от природонаучните музеи на Балканския полуостров и основната българска институция, съхраняваща научни колекции от живата и нежива природа от България и света. Фондовете му наброяват почти милион и половина музейни единици от около 70 000 вида безгръбначни и гръбначни животни, минерали, фосили и растения от цял свят. Те съдържат 14 000 образци от около 1000 вида и разновидности минерали, събирани в 94 страни. Това е към 25 % от известните по света видове минерали. Насекомните колекции (без да се броят останалите безгръбначни животни) надхвърлят значително един милион колекционни единици. Съвременните птици са представени с над 15 500 препарата и кожи от поне 1 500 вида, а костите и скелетите от изкопаеми и съвременни птици са над 21 000 кол. единици. Тази костна колекция, създадена през последните ~ 30 години, е една от големите европейски колекции. Рибите наброяват около 13 000 кол. ед., земноводните и влечугите – 12 000 ед. Бозайниците (съвременни препарати, кожи и скелети, фосилни и субфосилни останки, отделно от фосилната колекция в палеонтологическия филиал в Асеновград) са около 12 000 ед. Безгръбначните фосили наброяват над 30 000 ед., а растенията са представени с 5 000 хербарийни листа от почти 2 000 вида (от тях 650 вида лишеи – най-богатата у нас лишейна колекция).

Фиг. 1. Дермопластична лаборатория на музея, 1930

Палеонтологическият музей в Асеновград, филиал на НПМ-БАН, е учреден през 1990 г. База за създаването му става изключителната колекция на местния учител по биология Димитър Ковачев. Колекцията на филиала постоянно се обогатява. Днес тя съхранява уникати с голяма научна стойност и около 35 000 фосила, представляващи една от най-богатите в света колекции от т. нар. "пикермийска" или "хипарионова" бозайна фауна от късния миоцен.

Изследователите от музея са събирали научен материал или са участвали в други теренни проучвания в рамките на голям брой индивидуални или организирани теренни експедиции по света в много европейски страни, в страните от Предна, Централна, Източна и Югоизточна Азия до Нова Гвинея, в поне половината африкански страни и в страни от Южна, Централна и Северна Америка.

През последните десетилетия музеят е организатор на редица палеонтологически и стратиграфски теренни проучвания и разкопки с международно участие в България и други балкански страни, свързани основно с изучаването на късномиоценската и кватернерната природа и търсенето на най-късните европейски хоминиди,

както и на пътищата на проникване на първите хора в Европа.

НПМ-БАН има двойка функция. От една страна това е една от водещите у нас научни институции в областта на класическите естествени науки: зоологията, ботаниката, палеонтологията, минералогията, а от друга – музеят е културен и образователен център с национално значение, чиято мисия е да представя пред обществото знанията за природата. Основните направления в работа му са свързани с:

- изучаването на неживата и живата природа и еволюцията на организмите;
- съхраняването на природни обекти;
- природозащитата и опазване на природното разнообразие;
- представянето на знанията за природата пред обществото.

НПМ-БАН е единствен или основен изследователски център за България в областта на биоспелеологията и проучването и опазването на прилепната фауна; ентомологията; херпетологията, палеонтологията на гръбначните животни, археозоологията. НПМ-БАН е сред основните научно-изследователски центрове по природозащита. В това отношение специалистите му

са търсени като експерти от държавните органи на всички нива. В последно време те са между основните изпълнители на национални проекти като Национална стратегия по опазване на биологичното разнообразие, Червена книга на България, изграждането и развитието на европейската природозащитна мрежа Natura 2000 и ред. др.

За 125 год. учените от НПМ-БАН са създатели на следните научни направления у нас:

Ентомология
Аранеология
Орнитология и палеорнитология
Ихтиология
Херпетология
Зоогеография
Биоспелеология
Акарология (сухоземни акари)

Еволюция и палеоекология на мегафауната, област, където в последно време бе създадена българска школа с международна известност.

От 1989 г. започва издаването на научно-реферирано издание на НПМ – поредица-

та *Historia naturalis bulgarica*, в което се отпечатват статии с научни приноси по зоология, ботаника, геология и палеонтология. От 2001 г. излиза монографичната поредица на НПМ “Биоразнообразието на България”, от която са публикувани четири тома, последните три тематични сборника – на английски език.

Безспорен научен принос със световно значение са откритията на зоолозите, палеонтолозите и ботаниците от НПМ-БАН. От тях са открити за пръв път и описани 341 нови за световната наука таксони (надродови групи, родове, видове и подвидове) съвременни и изкопаеми безгръбначни и гръбначни животни, както и растения от цял свят – България и Балканите, други части на Европа, Казахстан, Монголия, Китай, Непал, Корея, Виетнам, Япония, Нова Гвинея, Мозамбик и редица други страни.

Наред с научната се развива и музейната дейност по поддържане и развитие на експозицията. С това НПМ осъществява и своята образователна и популяризаторска мисия. Стотици са медийните изяви и научно-

Фиг. 2. Знанията за природата се представят пред най-малките чрез занимателни игри и лектории за деца

популярните статии и издания на учените от музея само през последните години. Годишно музеят се посещава от около 50 000 – 60 000 (в най-добрите години до 115 000) души. Неговите зали служат за практически занятия на студенти, ученици, природолюбители. Знанията за природата биват популяризирани сред най-малките чрез занимателни игри и лектории за деца. (Фиг. 2.) Под ръководството на специалисти от НПМ се обучават дипломанти и докторанти по зоология, палеонтология и археозоология.

В чест на своя юбилей музеят остана отворен в продължение на 125 часа без прекъсване от 19 до 24 август 2014 г. и предложи на своите почитатели разнообразна програма с темите, по които работят днес изследователите в музея – от геология и минералогия през палеонтология и археозоология до биоспелеология, изучаване поведението на прилепите, ентомология, орнитология и природозащита. Бяха представени за първи път пред публика първите останки от динозаври от България и най-новия експонат в минералогичната колекция – късче от Марс, подарък от потомствения княз Никита Лобанов-Ростовский.

Националният природонаучен музей отбеляза своя 125-годишен юбилей с

тържествено събрание в Големия салон на Българска академия на науките на 1 декември 2014 г., на което председателят на БАН акад. Стефан Воденичаров връчи на музея Почетния знак на председателя на БАН (Фиг. 3.) С решение на Общото събрание на учените в НПМ по време на тържественото събрание зоологът Боян Петров беше удостоен с наградата “Акад. Иван Буреш” – грамота и плакет за неговите заслуги към популяризиране дейността на музея, чрез впечатляващите му успехи като алпинист (покорил три осемхилядника – Канчендзъонга, Броуд пик и К2 в рамките на 100 дни) и изявиите му на теренен зоолог и природозащитник (Фиг. 4.) По повод на юбилея бяха получени поздравителни адреси от името на Президента на Република България г-н Росен Плевнелиев, министър-председателя г-н Бойко Борисов, министъра на земеделието и храните г-жа Десислава Танева, министъра на образованието и науката проф. д-н Тодор Танев, кмета на София г-жа Йорданка Фандъкова, Ректора на Софийския университет чл.-кор. проф. Иван Илчев, колеги от сродни научни и природозащитни институции.

Историята на институцията, която днес наричаме Национален природонаучен музей при

Фиг. 3. Директорът на музея проф. Николай Спасов получава Почетния знак на председателя на БАН от акад. Стефан Воденичаров

Фиг. 4. Боян Петров, връх Броуд пик, лагер 3 на 7100 m

БАН е на практика съизмерима с новата история на България. През дългото си съществуване музеят е бил свидетел на множество драматични събития, войни и смени на социални и полити-

чески режими, но е преживял изпитанията на времето и е продължил да се развива. Да му пожелаем това и в бъдеще, в името на науката и на българската култура.

Received 16.12.2014

Адреси на авторите:

Николай Спасов, Национален природонаучен музей – БАН, бул. Цар Освободител 1, 1000 София, e-mail: nspassov@nmnhs.com

Силвия Тошева, Национален природонаучен музей – БАН, бул. Цар Освободител 1, 1000 София, e-mail: sylvia@nmnhs.com

125 years National Museum of Natural History, BAS

Nikolai SPASSOV, Silvia TOSHEVA

(Summary)

In 2014, when the Bulgarian Academy of Sciences celebrated 145 years of its establishment, the National Museum of Natural History celebrates its 125 years jubilee. The oldest museum of Bulgaria and the one with the richest funds among natural history museums on the Balkans, it was founded in 1889 by the Royal Prince Ferdinand under the name Royal Prince's Natural History Museum.

In 1947 the Museum became the first institution in the re-organized Bulgarian Academy of Sciences, when it converted from a scientific society into a national research centre with scientific institutes.

Since 1974 the Museum has acquired its statute of a national institution with a decree by the Council of Ministers bearing its present name.

Today the Museum's collections include up to 1.5 million specimens of animals, plants and minerals. In the palaeontological branch of the Museum in Asenovgrad, one of the richest collections of the so-called "Pikermian" fauna of Late Miocene mammals is stored.

Since 1989 the Museum has been publishing the series *Historia naturalis bulgarica* with scientific contributions in the spheres of zoology, botany, palaeontology and mineralogy and original articles on museology, history of natural sciences and natural history institutions.

The main research activities of the Museum are focused on:

- exploring living and non-living nature and the evolution of life;
- conservation of natural collections;
- protection and conservation of the natural diversity;
- public presentation of knowledge for nature.

The Museum is the only or the main research centre in Bulgaria in the fields of: biospeleology, study and protection of bats; entomology; herpetology; vertebrate palaeontology; archaeozoology; natural diversity protection and conservation.

In the 125 years of its history the scientists of the Museum have founded the following scientific branches in Bulgaria: entomology, araneology, ornithology and palaeornithology, ichthyology, herpetology, zoogeography, biospeleology, acarology (terrestrial mites), evolution and palaeoecology of megafauna (an area where an internationally recognized Bulgarian school has been developed recently). Indisputable scientific contributions with world significance are discoveries of zoologists, palaeontologists and botanists of the Museum, who have described for science 341 new taxa (at suprageneric, generic, specific and subspecific level) recent and fossil invertebrates and vertebrates animals and plants from all over the world – including Bulgaria, the Balkans, other parts of Europe, Kazakhstan, Mongolia, China, Nepal, Korea, Vietnam, Japan, New Guinea, Mozambique and many other countries.

The celebration of the 125th anniversary of the National Museum of Natural History took place in the Grand Hall of the Bulgarian Academy of Sciences on the 1st of December 2014, when the President of BAS, acad. Stefan Vodenicharov, awarded the Museum with the President's plaque of honour. The zoologist Boyan Petrov was also honoured with the Ivan Buresch Award of the National Museum of Natural History for his contribution to the Museum with his outstanding achievements, as alpinist (he conquered three eight-thousand meter peaks in 100 days – Kangchenjunga, Broad Peak and K2) and for his service as a field zoologist and in protection of nature.

Formal addresses and greetings were received from the President of the Republic of Bulgaria, Rossen Plevneliev, Prime Minister Boyko Borisov, Minister of Education Prof. Todor Tanev, Minister of Agriculture and Food Desislava Taneva, the Mayor of Sofia Yordanka Fandakova, the Rector of Sofia University Prof. Ivan Ilchev, and colleagues from allied institutions.